

УДК 82.09'82.14(4101)

ЛАРИСА СТАТКЕВИЧ,
кандидат філологічних наук, доцент
(м.Хмельницький)

Поезія У. Г. Одена: міфопоетичний аспект

У статті аналізується міфопоетичний аспект як домінуюча форманта художньої картини світу англо-американського поета Уїстена Г'ю Одена. З'ясовано, що звернення поета до міфологічних образів є спробою переосмислити сучасність на основі поєднання філософських концепцій антикваризму та презентизму і поєднати їх через зіставлення різних хронотопів (хронотоп міфу та хронотоп авторського поетичного світу) в одній реальності.

Ключові слова: *реміфологізація, міфема, міфологема, прототекст, хронотоп.*

Постановка проблеми в загальному вигляді... Естетика та філософія античного світу упродовж тисячоліть розвитку культури була органічною складовою її еволюції. Вони слугували і продовжують надалі бути підґрунтям, на якому виростили і формувались усі національні літератури Європи та Азії. З огляду на це антична тема у літературі того чи іншого періоду, антична тема у творчості багатьох авторів є усталеним аспектом досліджень у літературознавстві на усіх етапах його існування. Є. Мелетинський був переконаний, що саме «антична міфологія як певна синкретична єдність містила в собі зародок не лише релігії та стародавніх філософських уявлень <...> але також і мистецтва, передовсім словесного [2, с. 163]. Філософія, естетика, мистецтво і література античності до нашого часу є одним із важливих об'єктів художнього осмислення, невичерпним джерелом тем, мотивів і образів для літератури та мистецтва загалом.

Аналіз досліджень і публікацій... Література кінця XIX – початку XX століття була й залишається об'єктом глибокого вивчення як вітчизняних, так і зарубіжних літературознавців завдяки якісно іншому відродженню інтересу до міфу. Історія світової культури та культурна ситуація минулого століття засвідчують процес реміфологізації (термін Є. Мелетинського). Я. Поліщук, зокрема, зазначає, що «реміфологізація відбувається тоді, коли автор виявляє стремління змістити провідні акценти міфу, зумисне дистанціюватися від первісної оповіді через творче переосмислення. Здійснюється не лояльна й коректна, а конфліктна, виразно ревізійна репарація міфу.

Перечитування міфу чиниться не з наміром його актуалізувати, а диктується потребою «бунту» проти первісного міфу, руйнування його гармонійної фабульної структури, виявлення прихованого, тіньового чинника давньої оповіді, який у модерній реінтерпретації стає основним» [5, с. 41].

Для літератури першої половини ХХ ст. характерною ознакою є свідоме і досить вибіркоче використання міфу у творчості письменників-міфотворців. У монографії «Міф. Легенда. Література» (2007) А. Є. Нямцу зауважує надзвичайно широке розповсюдження різних форм засвоєння та популяризації легендарно-міфологічних та літературних пам'яток у другій половині ХХ ст. та пояснює цей процес «як культурно-просвітницькими, так і соціально-ідеологічними, національними причинами. Древні міфи та епоси, викладені в новій культурно-історичній дійсності, розповідають про боротьбу людини за своє самоствердження в природі та суспільстві, виконують гуманістичну виховну функцію, допомагають осмислити сучасні процеси в контексті загальнолюдського досвіду» [4, с. 64]. Таким чином, звернення письменників до міфу є цікавим передовсім специфікою трансформації споконвічних образів, мотивів, тем відповідно до запитів доби. «Зумисне дистанціюючись від реальності, модерністи прагнуть іншого ґрунту творчості, намагаються виробити символічну художню мову, здатну сягнути глибин людського ества» [5, с. 37].

Формулювання цілей статті... Мета статті полягає у спробі аналізу міфопоетичних аспектів у поезіях У. Ґ. Одена «Казино» та «Щит Ахілла».

Виклад основного матеріалу... У творчому доробку У. Ґ. Одена (1907–1973) чітко виокремлюється тематичний напрямок: лірика міфопоетичного характеру.

У. Ґ. Оден один з найбільш яскравих поетів минулого століття, він гармонійно поєднав у своїй творчості багату літературну традицію Англії з естетикою нового часу. Його багатоаспектна творча активність традиційно поділяється дослідниками на два періоди: ранній (англійський) і пізній (американський), а 1939 рік, коли поет емігрував до США біографами і дослідниками його творчості визначається як своєрідний біографічний вододіл.

У поезіях У. Ґ. Одена зазначеного періоду виокремлюється два темпоральні світи: сучасна поету реальність спілітається з реальністю Давньої Греції. Відтак проблеми сучасного суспільства набувають позачасових ознак. Для аналізу ми обрали поезію «Казино», 1936 р. («Casino»), яка, на жаль, дослідниками творчості поета залишилася поза увагою. І то даремно, оскільки твір є цікавим і в плані форми, і в

плані змісту. Прикметним є те, що ця поезія не має чіткої метричної схеми: вона написана акцентним віршом, поділена на катрени, де перші три рядки містять 4-5 іктів, а четвертий рядок значно коротший, є своєрідним підсумком попередніх і містить 2-3 ікти.

Сцену в казино (перша строфа поезії) У. І. Оден змальовує досить колоритно, використовуючи низку несподіваних порівнянь, тим самим засвідчуючи використання техніки, яку він перейняв у Т. С. Еліота «поєднання непоєднуваного» та «ошуканого читацького очікування»: *Only the hands are living: to the wheel attracted, // Are removed, as deertrek desperately towards a creek // Through the dust and scrub of the desert, orgently, // Assunflower sturn to the light* [6].

Античний вимір вводиться за допомогою міфологем, міфем, та асоціативних деталей, які у контексті поезії імплікують руйнацію давнього світу:

But here no nymph comes naked to the youngest shepherd, // The fountain is deserted; the laurel will not grow, // The labyrinth is safe but endless, and broken // Is Ariadne's thread [6].

Відтак міфічний сюжет у тексті поезії У. І. Одена проявляється завдяки осмисленому використанню міфологем та міфем. Задля осягнення глибини авторської інтенції звернемося до прототекстів. Прикметним є те, що перші два рядки строфи відсилають реципієнта до давньогрецького міфу про юну німфу Дафну (грец. Δάφνη; «лавр»), викладеного за поемою Овідія «Метаморфози», а наступні два рядки строфи – до міфу про нитку Аріадни.

Міф про Дафну у поезії У. І. Одена імплікується за допомогою міфем *nymph, the youngest shepherd, the laurel*. Коротко нагадаємо його сюжет. Гордий своєю перемогою над Піфоном, Аполлон запримітив бога кохання Ерота, який саме натягував свого лука, і осмілився зухвало над ним покешкувати. Ображений Ерот вирішив провчити зухвалого Аполлона і випустив зі свого лука дві стріли: одну, – яка зароджує кохання – в серце красеня, а іншу, – котра кохання убиває – в серце юної німфи Дафни. Тікаючи від охопленого любовною жагою юнака Дафна перетворюється на лавра. Відтак використані Оденем міфемі імплікують цей сюжет, створюючи для читача-ерудита ще один текстовий рівень.

Тепер зосередимося на міфі, сюжет якого імплікується за допомогою таких міфем: *labyrinth, Ariadne's thread*. Лабіринт – це палац критського царя Міноса, побудований великим майстром Дедалом. У цьому знаменитому палаці цар тримав Мінотавра – наполовину бика, наполовину людину. Кожні дев'ять років афініянам доводилося

віддавати дань на острів Крит – сім дівчат та юнаків як пожертву для Мінотавра. Відважний юнак Тезей, син афінського царя Егея, вирішив вбити страшне чудовисько. Як засвідчує сюжет міфу, богиня Афродіта розпалила полум'я кохання між хоробрим Тезеем та молодою царівною. Таємно від батька дівчина передала юнакові короткий меч і нитку, завдяки якій можна було вийти з лабіренту.

Очевидно, що темою обох міфів є тема кохання. Перший міф про нерозділене кохання юного Аполлона і прекрасної німфи Дафни. Вічнозелений лавровий вінок – багатозначний символ у світовій літературі. Помста ображеного Ероса – один з них, у контексті цього міфу інтерпретується як кохання без взаємності.

Водночас поет порівнює людей античної цивілізації з дітьми та відверто любується їх способом життя. Образ дітей найчастіше символізує відкрите, безкорисне та безтурботне ставлення до життя. Діти ще не втратили дар смакувати кожен мить свого існування. Поет порівнює людей, котрі проводять свій час у казино із схвильованими дітьми (*feverish children*), а сама кімната сповнена їхніми молитвами, благаннями.

And as the night takes up the cries of feverish children // The cravings of lines in dens, the loves of dons, // Gathers them all and remains the night the // Great room is full of their prayers [6].

Звертаючись до античних сюжетів, У. І. Оден синтезував такі філософські напрямки як *презентизм* та *антикваризм*, котрі почали інтенсивно розвиватися у 20-х роках минулого століття. Презентизм передбачає опис усіх історичних подій з точки зору релевантної поету сучасності. Антикваризм відображає минуле інтерпретуючи його так як воно бачилося та сприймалося сучасниками. Досягнення компромісу та поєднання цих двох методів відкрило нові перспективи розвитку поетичного спадку У. І. Одена (зокрема для І. Бродського).

Поезія «Щит Ахіллеса» («*The Shield of Achilles*», 1952) – визначається дослідниками творчості поета, як найбільш вдалий приклад поєднання презентизму та антикваризму. Ця поезія продовжує розвиток тих поетичних традицій (міфологізація дійсності, синтез античності та сучасності), котрі намітилися у творчості У. І. Одена ще у 1930-х роках.

Інтертекстуальність цієї поезії засвідчує велике значення ролі традиції у творчості модерністів, традиції, яку вони поважали, хоча перебували у перманентній дискусії з нею (Дж. Джойс, Т. С. Еліот та ін.). Дослідники творчості поета визначають цю поезію, як «заперечення» відомого опису щита, який викував Гефест на прохання матері Ахілла за одну ніч. У давньогрецькій літературі щит Ахілла є найдавнішим зразком екфразису – опис твору мистецтва чи

архітектури. Опис щита займає особливе місце в «Іліаді»: більше ста поетичних рядків XVIII пісні. Фрагмент твору Гомера з цим екфразисом є досить багатим матеріалом для досліджень цілого ряду аспектів, саме тому він викликав «цілу літературу коментарів та інтерпретацій» (А. Ф. Лосев) у тому числі й календарної символіки.

Разом з тим, на нашу думку, варто зупинитися детальніше на тих аспектах, які допоможуть нам розкрити усі семантичні пласти, які активізував давньогрецький артефакт у поезії У. І. Одена. Для воїна тих часів, які описує Гомер, щит мав життєво важливе значення, адже – це захист і оберіг. Однак у Ахілла щит був незвичайний: мав особливе оздоблення, особливу символіку. Зроблений він був із п'яти шкіряних шарів, Ахілл приладнав до щита срібні ремінці. Та головна цінність щита – у його оздобі:

Землю на нім він зобразив майстерно, і небо, і море, // Сонця невтомного коло, і срібний у повені місяць, // І нескінченні сузір'я, що неба склепіння вінчають...

Для Гомера щит Ахілла не просто черговий екфразис, а цілий Всесвіт у мініатюрі, у центрі якого урівноважуються картини миру і війни у зображенні двох міст – «міста ворожнечі (або смерті)» і «міста миру (або життя)» (вірші 490-540). Образи цих міст трактуються дослідниками як символи верхнього і нижнього світів давньогрецького космосу.

Поезія «Щит Ахіла» засвідчує діалог У. І. Одена з Гомером. Ця своєрідна полеміка відбувається не лише між двома різними поетами, але й різними епохами та різними картинами світу. Англійський поет ігнорує гомерівський урочистий гекзаметр, натомість використовує цілий калейдоскоп різних віршованих розмірів, як от 2-3-стопний ямб та верлібр, спорадично скріплені різними видами римування.

She looked over his shoulder // For vines and olive trees, // Marble well-governed cities // And ships upon untamed seas, // But there on the shining metal // His hands had put instead // An artificial wilderness // And a sky like lead. // A pain without a feature, bare and brown, // No blade of grass, no sign of neighborhood, // Nothing to eat and nowhere to sit down, // Yet, congregated on its blankness, stood // An unintelligible multitude. // A million eyes, a million boots in line, // Without expressions, waiting for a sign [1, с.404].

У. І. Оден уводить у цю дискусію суперечку двох часових і світоглядних точок зору. Перша представлена Фетідою, матір'ю Ахілла. Богиня усе ще живе світом «Іліади», вона сподівається від Гефеста повторення тих картин, які ми зустрічаємо у 18-й пісні поеми. Тричі вона заглядає через плече Гефеста, сподіваючись на те, що побачить

звичну для неї картину світу, але тричі обманута у своїх сподіваннях.

Гефест виявляється у певній мірі маскою самого У. І. Одена, котрий не пожалів ні матір Ахілла, ні екфразис Гомера, ані читача цієї апокаліптичної поезії [3, с. 78]. Водночас ця маска є лише частиною душі поета, котрий внутрішньо не погоджується з нещадним богом, який не залишає жодної ілюзії. Проте злий майстер допоки тріумфує. На сяючому металі він творить не живий гомерівський світ добра і зла, а «штучну пустелю».

Три частини поезії представляють три досить похмурі пародії на «милостиві» гомерівські картини. Гомер зображує війну як локальний поєдинок, а У. І. Оден – як науково-фантастичну картину, де представлено мільйони безликих солдат, якими командує «голос без обличчя». Звичне для Фетиди жертвоприношення замінено безликим дійством, яке на думку деяких дослідників невиразно нагадує страту Ісуса Христа. Сцену танцю замінено похмурою картиною рясніючого бур'яном поля, на якому відбуваються насилля і вбивство.

Разом з тим, важливим є те, що У. І. Оден творить власний палімпсест на основі міфу і релігії античності та раннього християнства. Співставлення двох героїв світової культури, Ахілла та Христа, можна розглядати у межах поетичної міфологеми, як горизонтальний контекст поезії. Роль Гефеста і Фетиди – роль вічних, але нездатних що-небудь змінити чи виправити свідків історії світу та поточних подій – це вертикальний контекст, котрий у даному випадку означається через зв'язок У. І. Одена (позачасовий представник – посередник між безсилими Богами античності та могутими героями нового часу) та читачами (звичайними людьми, з середовища яких виходять герої).

У. І. Оден гостро іронізує з бажання деяких людей виправдовувати хибними принципами та переконаннями особисту жорстокість і несправедливість. Поет переосмислює культурні традиції. При умові, що міф – це перша форма осягнення світу, його образно символічного відтворення і пояснення, у приписі дій. Відтак міф У. І. Одена носить деструктивний характер. Поет розвінчує впорядкованість Всесвіту, немов скидає його назад в хаос жорстокості та аморальності людей, які символізують глобальність і значимість суспільного устрою («Amillioneyes, amillionbootsinline») [1, с. 404].

Разом з тим, міфологічні образи античних богів У. І. Одена сприймаються як реальні персонажі завдяки поетичному переосмисленню у новому контексті, проте не втрачають первісної символічності. У. І. Оден проектує їх в сучасний світ за допомогою щита, котрий є символічною єдиною ланкою між старим та новим

світом.

She looked over his shoulder // For athletes at their games, // Men and women in a dance // Moving their sweet limbs // Quick, quick, to music, // But there on the shining shield // His hands had set no dancing-floor // But a weed-choked field [1, с.404].

Мати Ахілла спостерігає за роботою коваля, який відтворює на щиті сина картину подій, котрі розповідають про історію людей та відтворюють карту макрокосмосу. У тексті поезії він передрикає неминучість загибелі юнака, відтак обладунки Ахілла виконують не лише захисну функцію, а й профетичну – вони не врятовують життя герою. Так У. Ї. Оден за допомогою інтертекстуального переосмислення іронічно вказує на уразливість сучасного суспільства, незважаючи на його політичні та військово-економічні запобіжні заходи. Апокаліптичний штрих є ні чим іншим, як спробою застерегти людство від неминучої загибелі, яку можна порівняти із спробою Фетіди вберегти Ахілла від смерті.

Thethin-lipped armorer, // Hephaestushobbled away, // Thetis of the shining breasts // Cried out in dismay // At what the god had wrought // To please her son, the strong Iron-hearted man-staying Achilles // Who would not live long [1, с. 407].

Здається, що У. Ї. Оден ототожнює себе з Гефестом: це засвідчує ремісничу специфіку його промислу, яку можна порівняти з мистецтвом художнього слова. Слова, як сирий матеріал, потрапляючи в руки майстра «на перековку» закаляються і приймають досконалі форми. З іншого боку, комічна зовнішність кульгавого Гефеста легко співвідноситься із зовнішністю самого поета і з тим іронічним відношенням У. Ї. Одена до самого себе, яке зауважували чи не усі його друзі [6]. Отже, можна припустити, що У. Ї. Оден вирішив спробувати створити власний магічний щит, на якому б були зображені біди сучасної цивілізації, як знак застороги.

У Дж. Фрейзера досліджено в якості одного із проявів симпатичної магії переконання, що магічні ритуали, впливають на людей і предмети не лише на відстані, а також можуть мати вплив через прості акти повсякденного життя. Усвідомлено чи неусвідомлено, але У. Ї. Оден у поезії «Щит Ахілла» висловлює саме цю ідею.

Створення Гефестом фігур, які є трагічним предвістям, можна розглядати як елемент «негативної магії». При усій похмурості та екзистенційній зумовленості ситуації, поет не уникає іронії, і якщо майстерне карбування Гефеста є імітативною частиною неминучого майбутнього, то поетична робота У. Ї. Одена у такому випадку може бути зрозуміла як трагіфарс, створений з метою відвернути майбутні

події.

A ragged urchin, aimless and alone, // Loitered about that vacancy, a bird // Flew up to safety from his well-aimed stone: // That girls are rape, that two boys knife a third, // Were axioms to him, who'd never heard // Of any where promises were kept. // Or one could weep because another wept [6, с. 404].

У. І. Оден долучається до тисячолітньої історії світової літератури, використовуючи алегоричні та символічні способи мімезису. При цьому представлена у цій поезії соціально-міфологічна конструкція, не є завершеною, а відтак відкрита для різних інтерпретацій. Гефест виковує щит для Ахілла, проте зображує на ньому не античний, а сучасний світ. На ньому можна побачити, представлених через ряд метафоричних символів армію ХХ століття, концтабір у якому страчують, в'язнів (у деталях страти додається символіка розп'яття: три стовпи нагадують про три хрести Голгофи), замість атлетів-дискоболів У. І. Оден зобразив неповнолітніх злочинців, і як своєрідне жахливе пророцтво поет повідомляє, що щит не гарантує життя Ахілла.

Висновки... Відтак, вищевикладений аналіз дає можливість зробити наступні *висновки...* У. І. Оден, опираючись на екзистенційне світорозуміння, переплітає міфи та реальність, вибудовує власну історію і міфологізує її. Оперуючи принципами міфологічного світорозуміння, він розкриває зміст твору у кількох аспектах. З одного боку, поезія містить алюзію на біблійний текст та Іліаду, а з іншого, – це художній прийом «подолання» твору, написаного раніше. Не менш важливою є думка про паралельність часових пластів, котрі імпліковано у творі. Лейтмотивом тут виступає трагізм людських доль. Міфологізація історії У. І. Оденом не передбачала порятунку для людини, так само, як і міф не передбачав порятунку для Ахіллеса. Звернення поета до міфологічних образів є нічим іншим, як спробою переосмислити сучасність на основі поєднання філософських концепцій антикваризму та презентизму і поєднати їх через зіставлення різних хронотопів (хронотоп міфу та хронотоп авторського поетичного світу) в одній реальності. У. І. Оден зображує сучасність як частину історії, разом з тим демонструє недосконалість світу в минулому, сучасному і майбутньому. Отже, міфологізація простору і часу – це специфічна ознака поетичної картини світу У. І. Одена.

Список використаних джерел і літератури:

1. Американская поэзия в русских переводах XIX-XXвв. / на английском языке с параллельным русским текстом / сост. С. Б. Джимбинов. М. : Радуга, 1983. 672 с. – с.404.

2. Мелетинский Е. М. Поэтика мифа. – М.: Наука, 1976. – 408 с. – с. 163.

3. Минахин Д. В. Поэзия У. Х. Одена 1930 годов в контексте англоамериканского модернизма. Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук. – Самара, 2008. 173 с. с.78.

4. Нямцу А. Е. Миф. Легенда. Литература (теоретические аспекты функционирования): Монография. Черновцы: Рута, 2007. 520 с. – Библиогр.: с. 80; 122; 194; 336; 373; 416; 515-516.

5. Поліщук Я. Поліфункціональність міфу в поезиці модернізму // Слово і час. 2001. № 2. С. 35-45.

6. Auden, W. H. Britishpoetandessayist. URL : <http://www.wordspy.com/WAW/Auden-W.H..asp> (дата звернення: 27.09.2017)

7. Kobahidze T. D. Myth and the Poetic Perception of the World in Modernist Literature // Literary scholarship. Essays in Cross Cultural Studies. Tbilisi: Univ. of Tbilisi Press, 2003. P. 57-88.

References:

1. Americanskaya poeziya v russkikh perevodakh XIX-XX vv. [Tekst] / na angliiskom yazyke s paralelnym russkim tekstem / sost. S. B. Dzimbino. – M. : Raduga, 1983. – 672 s. –s.404.

2. Meletinskii E. M. Poetica mifa. – M. : Nauka, 1976. – 408 с. – с. 163.

3. Minahin D. V. Poeziya W. H. Odena 1930 godov v kontekste angloamerikanskogo modernizma. Dysertatsiya na soiskanie uchenoiy stepeni kandidata filologicheskikh nauk. – Samara, s. 78.

4. Nyamtsy A. E. Mif. Legenda. Literatura (teoreticheskie aspektu funkseonirovaniya): Monografiya. – Chernovtsu: Ruta, 2007. – 520 s.

5. Polishchuk Ya. Polifunktsionalnist mifu v poetutsi modernizmy // Slovo I Chas. – 2001. – № 2. – S. 35-45.

6. Auden, W. H. Britishpoetandessayist [Electronicresource] / W. H. Auden. – Електронні данні (40 Кб). Режим доступу : <http://www.wordspy.com/WAW/Auden-W.H..asp>

7. Kobahidze T. D. Myth and the Poetic Perception of the World in Modernist Literature // Literary scholarship. Essays in Cross Cultural Studies. – Tbilisi: Univ. of Tbilisi Press, 2003. – P. 57-88.

Summary

Larysa Statkevych

Poems by W. H. Auden: Mithopoetic Aspect

The article analyzes the mythopoetic aspect as the dominant formant of the artistic picture of the world of Anglo-American poet W.H.Auden. It was found out that the poet's appeal to mythological images is an attempt to rethink contemporaneity on the basis of a combination of philosophical concepts of antiquarianism and presentism, and to combine, in a single reality, various chronotopes (the chronotop of the myth and the chronotop of the author's poetic world) in one reality.

Key words: *remiphologization, mythema, mythologema, prototext, chronotop.*

Дата надходження статті: «31» жовтня 2017 р.

Дата прийняття до друку: «14» листопада 2017 р.